

ДМИТРО ЗАХАРОВИЧ МАКСИМЕНКО: ШЛЯХ ВІД КУРКУЛЯ ДО СТАРОСТИ СЕЛА

На основі архівних джерел у статті показано трагедію життя репресованого жителя с. Іванківці Срібнянського району Чернігівської області Дмитра Захаровича Максименка.

Ключові слова. *Село Іванківці, Дмитро Захарович Максименко, куркуль, окупаційний режим, староста села, кримінальна справа, НКВС, ГУЛАГ, реабілітація.*

Так сталося, що за більш ніж трьохсотлітню історію перебування України у складі Російської імперії та СРСР мільйони українців знайшли своє останнє пристановище на чужині. Могилки одних і нині шанобливо доглядають родичі, на інших – стоять хрести із табірними номерами, і за ними хоч якось можна встановити прізвище людини, а про місце поховання багатьох тисяч українців, які зазнали репресій у різні історичні періоди чи то з боку царизму, чи то радянської влади, ми вже не довідаємось ніколи. Їхні сліди стерлись під впливом часу. Але неупокоєні, повні відчаю та образи душі небіжчиків і через століття тривожать нас та звертаються з проханням встановити істину, відновити історичну правду та хоч якось виправдати чи реабілітувати їхні імена перед нащадками.

Радянська каральна система в екстремальних ситуаціях не розбиралась прискіпливо з кожним персональним випадком правопорушення чи злочину, а часто застосовувала для винних покарання по шаблону, урівнюючи відповідальність перед законом для всіх однією статтею КК УРСР. Особливо яскраво це виявилось у період колективізації, репресій, німецько-радянської війни та перші роки після її закінчення, коли судові органи було завалено справами на куркулів, шпигунів, колабораціоністів, військовополонених, колишніх оstarбайтерів та ін. Тоді винним часто інкримінували ст.54-1 п. «а», «б», «в» або зраду батьківщині, особливо не цікавлячись, чи підходить це трактування статті для підсудного.

Уже напередодні розпаду СРСР, після вступу в дію нових нормативно-правових актів, було розпочато перегляд кримінальних справ. Так, 16 січня 1989 р. Президією Верховної Ради СРСР видано указ «Про заходи по відновленню справедливості щодо жертв репресій, які мали місце в період 30 – 40-х і початку 50-х років», а 17 квітня 1991 р. в Україні прийнято Закон України «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні». Після вступу в силу цих документів в судах було переглянуто сотні тисяч кримінальних справ та багато з них закрито за відсутністю складу злочину. Людей (багатьох з них уже помертвено) реабілітовано. Частині колишніх в'язнів, також часто вже після їхньої смерті, було змінено формулювання статей звинувачення, але їхні справи так і залишились відкритими.

Відразу зазначимо, що на окремих українських громадян у різні роки заводили по дві і більше кримінальних справ. Одні з цих справ свого часу закрили, а інші й нині залишаються відкритими. Про одну із таких осіб, яка двічі була піддана переслідуванню з боку радянської влади, піде мова в нашій розвідці. Це уродженець і житель с. Іванківці Срібнянського району – Дмитро Захарович Максименко.

© **Лідія Олександрівна Нестеренко** – кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільних дисциплін та методики їх викладання Чернігівського ОІШПО імені К. Д. Ушинського.

Метою даної роботи є дослідити життєвий шлях Д. З. Максименка; на основі наказів окупаційної влади Срібнянського району проаналізувати його діяльність на посаді старости с. Іванківці у жовтні 1941 – вересні 1943 рр., відтворити основні події, які відбувались у селі в цей період.

Джерельною базою є матеріали фондів АУ СБУ в Чернігівській області (ф.6.), Держархіву Чернігівської області, де зберігаються справи на репресованих (Р-8840), накази окупаційної влади в Срібнянському районі (ф.Р-4221, ф.Р-4343), свідчення очевидців (ф.Р-1376) та ін.

Відразу зазначимо, що фрагменти документів із кримінальних справ, особисті дані (П.І.Б.) її фігурантів у статті буде подано мовою оригіналу.

Серед десятків тисяч документів, що містяться в Держархіві Чернігівської області та архіві Управління СБУ в Чернігівській області, зберігаються кримінальні справи, які було відкрито на жителя села Іванківці Срібнянського району Дмитра Захаровича Максименка. Одну із них на чоловіка було заведено 15 листопада 1930 р. у зв'язку з проведенням ним антирадянської агітації і закрито 12 липня 1989 р. А іншу заведено незабаром після вигнання нацистських окупантів з Чернігівської області та відновлення в області радянської влади, у листопаді 1943 р. У 1994 р. відбувся перегляд кримінальної справи та частково змінено статтю звинувачення. Проте й нині справа є відкритою. Тож на основі двох кримінальних справ, заведених у 1930 та 1943 рр., спробуємо відтворити важкий тернистий життєвий шлях цієї людини.

Народився Дмитро Захарович у 1882 р. у родині середняків¹. За іншими даними, він народився в 1882 р. у родині селян-середняків². У довідці, виданій Іванківською сільською радою, зазначено, що він був куркулем³. За своїм соціальним походженням родина належала до козаків. Закінчив 4 класи школи.

Як засвідчив Тиміш Пилипович Петрушевський, Дмитро Захарович «<...> до революції років 10 був засідателем в Іванківській волості <...>»⁴.

Д. Максименко був одруженим. Дружина – Улита Гнатівна Максименко. В анкеті заарештованого вказано, що в подружжя було 4 дітей: Харитина (1907 р. н.), Мотря (1909 р. н.), Григорій (1911 р. н.) і Мотря (1918 р. н.). У протоколі допиту за 1943 р. вказано ім'я доньки Марії, в якій Дмитро Захарович проживав, повернувшись до села у серпні-вересні 1941 р.⁵

У 1915–1918 рр. відбував службу в царській армії. Був рядовим воїном⁶.

В інший час Дмитро Захарович господарював на землі. Із батьком вони володіли 35 десятинами землі. У господарстві був 1 будинок, 2 клуні, 4 хліви, 1 комора, 3 голови великої рогатої худоби, 2 коней, 15 овець. Родина використовувала найману працю.

Під час революційних подій родину було розкуркулено і залишено їй лише 3,5 дес. землі або десяту частину. На той час у родині проживало 7 осіб. Але ще деякий час господар не дозволяв біднякам орати вже свою колишню землю, яку тим було роздано.

У 1928 р. Дмитро Захарович сплатив державі податку на суму 111 крб 79 коп., у 1929 р. – 80 крб 93 коп., у 1930 р. – 10 крб 15 коп.⁷

17 жовтня 1930 р. у господарстві Д. З. Максименка було проведено обшук з метою виявлення зброї. Проте у господарстві «не було нічого» знайдено. Свідками в документі були зазначені жителі с. Іванківці Ладуренко і Нестеренко. Імен цих людей (як свідків) у протоколі немає. У кінці документа підпис Нестеренка взагалі відсутній (можливо, його під час обшуку і не було), а біля особистого підпису Ладуренка стоїть літера К. Ймовірно, одним із свідків став Кирило Власович Ладуренко^{**}, який в 30-і роки був членом управи, парторгом колгоспу тощо⁸.

* У погосподарській книзі с. Іванківці Іванківської сільської ради за 1947–1949 рр., яка зберігається в Дігтярівській селищній раді, вказано, що в господарстві № 44 у с. Іванківці проживала Марія Дмитрівна Пресіч (1918 р. н.). Отже, наймолодшою донькою Дмитра Захаровича та Улити Гнатівни була Марія, а не Мотря.

** Зробимо невеликий відступ від теми і коротко зупинимось на біографії цього «борця за краще життя простого народу». Адже на совісті таких «патріотів» мільйони розкуркулених та висланих до Сибіру, знищених під час голодоморів та репресованих людей. Одним із таких «активістів» і став житель с. Іванківці Кирило Власович Ладуренко.

Народився він в 1907 р. у бідняцькій родині. У радянські часи родина мала 3,55 га землі. У господарстві була хата, клуня, хлів. Родина мала коня.

Незважаючи на те, що обшук нічого не дав, 19 жовтня 1930 р. Дмитра Захаровича було заарештовано та відправлено до м. Прилуки, в Допр №8.

З 23 жовтня по 15 листопада 1930 р. уповноваженим слідчої групи ДПУ Яцунум* було опитано ряд жителів с. Іванківці як свідків. 23 жовтня давали показання Тиміш Пилипів Петрушевський, Максим Хведорович Савенко, Хведор Кирилович Михалко, 24 жовтня – Кость Хвилоневич Янко, 13 листопада – Іван Гаврилович Хвидоренко і Федот Семенович Минка, 14 листопада – Максим Федорович Савенко, 15 листопада – Логвин Степанович Любченко, Гнат Нилів Яндола, Василь Антонов Вишневецький.

У показаннях свідки розповіли про дорадянське минуле родини Д. З. Максименка, про відношення до дій радянської влади на селі та ін.

Х. К. Михалко відгукнувся про Д. З. Максименка як розумну та освічену людину. «<...> До революції служив засідателем у волості. <...> Він добре грамотний то завжди домагався щоб показували йому закони, на підставі чого проводять ту чи іншу кампанію <...>»⁹, – повідомив він слідству.

Про хитрість та обережність Дмитра Захаровича, К. Х. Янко висловився так: «<...> Взагалі він людина хитра і щоб виступати відкрито, то він остерігався а він мав своїх агентів-бідняків, які завжди виконували волю його <...>»¹⁰.

Підтвердив дану інформацію і І. Г. Хвидоренко (1887 р. н.) Він детально розповів слідству, що Дмитро Захарович у 1915–1916 рр. служив засідателем у волості, а після революції 1917 р. у нього відбиралася земля. Про свої колишні непрості взаємовідносини з підозрюваним пригадав чоловік наступне: «<...> у 18 році при гетьману Максименко був учасником у групі собственников що в той мен було забрано і мене за те що роздавав землю куркульську. Забрали мене гетьманці по ініціативі Максименка Дм. <...>»¹¹.

Із свідчення Ф. С. Минки дізнаємось, що Д. З. Максименко «судився за низдачу продрозверстки позбавлений волі з 1919 р.»¹²

Пригадав Л. С. Любченко агресивну поведінку Дмитра Захаровича під час відчуження у нього землі. «<...> Під час такого цей кулак з своїми синами виходив на ниву з барком в руках і не давав засівати таку тим особам яким наділялась і також коли біднога засівала його бувшу землю то останній своїми кінми по ночам випасував його бувшу ниву а також із свого бувшого сіножату проганяв бідноту с косою в руках. Це було в 21 – та 22 році <...>»¹³.

В. А. Вишневецький звинуватив Дмитра Захаровича у тому, що у 1926 і 1927 рр. той займався спекуляцією¹⁴.

І. Г. Хвидоренко розповів про події 1927 р., коли в селі проходило самооподаткування. Тоді Максименко говорив на вулиці та по хатах, що самооподаткування їм не потрібне. «<...> Коли задумала держава що робити то хай роби годі з нас крові висисати <...>»¹⁵.

Про діяльність Д. З. Максименка у кін. 20-х рр. М. Ф. Савенко повідомив наступне: «<...> До міроприємств рад. влади завжди ставився вороже. 1929 року злісно не виконував хлібозаготівлі, за що штрафувався, а коли робили трус то виявили хліб захищений у яму, а також ховав хліб по бідняках несвідомих. 1929 року коли ще в нашому селі організовувався перший СОЗ то він агітував на своєму кутку проти такого, підбурював дядьків, щоб не дати землі коло села. Пускав агітацію серед маси щоб подали скаргу в центр щоб не дати землі коло села СОЗу. Завжди стояв проти само обкладання, виступав даже на загальних зборах <...>».¹⁶

Перебуваючи в комсомолі, активно боровся із самогоноварінням у селі, проте в цей час його родина займалась цим відкрито. Про відсутність елементарних моральних принципів у цієї людини свідчить і той факт, що після виселення з села куркулів, самовільно поселився в одне із заможних господарств. А також, за висловами колгоспників, присвоїв колгоспний сад та сіно. Його брат, який працював городником, безкарно займався крадіжкою колгоспної городини.

Як відзначають односельці, Кирило Власович був дуже мстивим. За свідченням Максименка (ім'я в документі відсутнє, можливо, це був і Дмитро Захарович), проти Ладуренка виступати не можливо, тому що завтра можуть бути погані наслідки. «<...> Зараз же пришивають колгоспникам, котрі критікують роботу Ладуренка, куркульського агента або куркуля і виганяють з колгоспу...», – повідомив чоловік.

(Держархів Чернігівської області, ф.П-292, оп.2, спр.10, арк. 20, 32, 33, 36).

* Ім.'я відсутнє.

Як стверджував Т. П. Петрушевський, Дмитро Захарович «<...> податки сплачував не своєчасно, що стягалося часто в безмірному ладі. У 1929 році був оштрафований за злосне невиконання хлібозаготівлі, за що продавалося майно. При обшуку у 1929 році під час хлібозаготівлі у нього було виявлено хліб закопаний у ямі <...>. Тоді Д. Максименка було оштрафовано на 100 крб.»¹⁷ Дмитро Захарович звертався до суду за повернення відчуженого радянською владою в нього майна.

Агітував проти хлібозаготівлі та колективізації. Ось що про це розповів Т. П. Петрушевський: «<...> Під час масової колективізації одного разу ночью в його хаті були збори кулаків, з метою, аби зірвати колективізацію. 1930 р. розкуркулений і переселений в бідняцьку хату. Та завжди по темних углах агітує проти хлібозаготівлі, та колективізації <...>»¹⁸.

Ф.С. Минка додав, що в 1930 р. Д. З. Максименка було виселено за межі села та позбавлено виборчих прав¹⁹.

Як зазначили свідки, Дмитро Захарович був активним членом релігійної громади, а також мав великий авторитет серед іванківчан. Ось як висловився про нього Гнат Нилів Янгола: «Виконував обов'язки уповнов. релігійної громади, вербував віруючих, весь час революції держав міцний зв'язок з попом»²⁰.

М. Ф. Савенко підтвердив, що Дмитро Захарович «<...> мав авторитет середі мас як секретар релігійної громади і вів розкладницьку роботу на користь контрреволюції особливо на кутку Короп <...>»²¹.

Із свідчення І. Г. Хвидоренка також дізнаємося, що Д. З. Максименко був «у церковному совіті який застоював церкву під час її відібрання такої»²². В. А. Вишневецький також підтвердив принципову позицію Дмитра Захаровича щодо збереження церкви в селі Іванківці. «<...> В 1929 році агітував поміж біднотою поміж колективізації намагаючись вносити дезорганізацію поміж біднотою та загітувати аби остання була за релігію поза як він сам був активним членом релігійної громади <...>»²³, – читаємо у протоколі допиту.

У цілому всі свідки викрили негативне відношення Дмитра Захаровича до заходів радянської влади на селі, окремі ж – висловились проти його подальшого перебування у населеному пункті. Так, Ф. С. Минка вказав, що Д. З. Максименка «треба визнати як політично небезпечного елемента»²⁴. М. Ф. Савенко також назвав перебування в селі Д. З. Максименка шкідливим²⁵. Як узагальнив Т. П. Петрушевський: «<...> Перебування Дмитра Захаровича Максименка в с. Іванківцях шкода правильній роботі всіх міроприємств радянської влади <...>»²⁶.

15 листопада 1930 р. проти Дмитра Захаровича було розпочато попереднє слідство. Чоловіка звинуватили в тому, що він в останні роки систематично проводив агітацію і пропаганду серед селян с. Іванківці, мовляв, вона була направлена на зрив заходів, що проводились радянською владою на селі: колективізація, хлібозаготівля тощо. Ці його дії підпадали під ст. 54. п. 10 КК УРСР.

24 листопада 1930 р. уповноваженим оперативної групи 8 сектору ДПУ УРСР у м. Прилуки Моторіним було проведено допит Д. З. Максименка*. Він був дуже коротким, тому наведемо свідчення обвинуваченого повністю. Про своє життя в селі Іванківці чоловік розповів коротко: «<...> Мой отец имел 35 десятин земли и после его смерти 1906 году и мы между 6-ти братьями земли разделили, а после смерти 2-х братьев земля перешла нам. То около 6-ти десятин. Наёмный труд никогда не пользовался. Права голоса не лишался до раскулачивания. Раскулачен в 1930 году.

Против проводимых в селе мероприятий ни чем никогда не выступал и наоборот активно помогал этим мероприятиям. Всегда раньше всех и полностью выполнял возложенные на меня обязательства. Был уполномоченным по содействию хлебозаготовлям и сам всегда хлебные излишки не прятал. Больше показать ничего не имею. Заполнено верно в чем и расписываюсь <...>»²⁷, – читаємо у протоколі.

* Відразу зазначимо, що в кримінальній справі зберігається лише цей один протокол допиту Д. З. Максименка. Можливо, були й інші допити, навіть із застосуванням фізичної сили, але чоловік не давав потрібних слідчим показань, тому протоколи просто не писали. А потім слідством було вирішено скоріше закінчити цю справу та передати до суду.

28 листопада 1930 р. начальником 8 сектору ДПУ УРСР в м. Прилуки Розановим було затверджено обвинувальний вирок по слідчій справі на Дмитра Захаровича Максименка. Справу № 202 було передано на розгляд Особливої Ради при Колегії ДПУ УРСР, з клопотанням про застосування до Д. З. Максименка покарання у вигляді адміністративного вислання за межі УРСР терміном на три роки.

1 березня 1931 р. Особлива Рада при Колегії ДПУ УРСР постановила Дмитра Захаровича Максименка вислати через ПП ОДПУ в Північний край терміном на три роки. Відлік покарання розпочато від 19 жовтня 1930 р.²⁸

На жаль, будь-яка інформація про місце перебування ув'язненого у 1930–1933 рр. у документах кримінальної справи відсутня. Але його слова, які було сказано селянам у кінці 20-х рр. про безкоштовну ненормовану виснажливу працю односельчан-колгоспників, виявились пророчими: «Колективізація нам не потрібна, це та сама панщина, те саме ярмо». Повністю збулись у 1932–1933 рр. й інші його слова: «В колективі пропадете з голоду, бо там все заберуть, а ви останетесь без хліба»²⁹.

Після звільнення Дмитро Захарович повернувся в Чернігівську область. З 1934 – до вересня 1941 року проживав у м. Прилуки. У 1934–1937 рр. працював на лісопильному заводі робітником, а з 1937 і до серпня (вересня**) 1941 р. працював конюхом у Прилуцькій поліклініці. Він уник політичних репресій 1937–1938 рр., т. я. перебував за межами села.

Після звільнення з роботи повернувся в село Іванківці. З цього часу і до 19 жовтня 1941 р. проживав у доньки Марії Дмитрівни Пресіч***, допомагав по-господарству. З приходом німців у село і утворенням обцинних господарств пішов працювати в колгосп³⁰.

19 жовтня 1941 р. Д. З. Максименка було обрано старостою с. Іванківці. На цій посаді він працював до звільнення села від нацистів. Після відновлення радянської влади у вересні 1943 р. він залишився проживати в селі. На той час йому вже виповнився 61 рік.

З відновленням радянської влади у районі починається переслідування осіб, які працювали на окупаційну владу. Вже 16 листопада 1943 р. відбувся перший допит Д. З. Максименка. Його провів оперуповноважений Срібнянського РВ НКВС Іпатенко. Про свою практичну діяльність Д. З. Максименко розповів слідству наступне: «<...> Я почти ничего не делал в пользу немцев, данных на коммунистов не представил, военнопленных не задержал и одного человека партизан не преследовал и одного человека наоборот оказывал им материальную помощь это продуктами питания таким партизанам как Ляшенко Макар Минович житель с.Иванковцы в настоящее время работает в Сребнянском РК КП(б)У Федоренко Григорию Павловичу житель села Иванковцы и другим. Фамилий их не знаю знаю, что Федоренко был Нач. партизанского отряда <...>»³¹.

Стосовно виконання німецьких наказів у галузі сільського господарства, Дмитро Захарович висловився так: «<...> Кое что выполнял т.к. увильнуть было нельзя как

* У списку коефіцієнтів на постачання промтоварами сіл Срібнянського району у 1930–1932 рр. вказано, що в с. Іванківці проживало 3119 осіб, з них колгоспників – 1356 чоловік (Ф.П-807, оп.1, спр.2, арк.49.)

Згідно з переписом населення 1939 р. на території Іванківської сільської ради проживало 2206 осіб, з них 1069 чоловіків і 1136 жінок. У с. Іванківці зареєстровано 1005 чоловіків та 1078 жінок, усього 2083 особи. У х. Рудьків – 17 чоловіків і 15 жінок, усього 32 особи. У х. Сергущків проживало 35 чоловіків та 32 жінки, всього 67 осіб. У х. Фатеев проживало 24 особи, по 12 чоловіків та жінок (Ф.Р-5226, оп.5, спр.1 а, арк.154).

Як видно, за десятиліття (30-ті рр. ХХ ст.) населення по сільській раді зменшилось на 913 осіб, і становило близько 71% від загальної кількості жителів, які проживали в 1930–1932 рр.

** У протоколі допиту від 16 листопада 1943 р. Д. З. Максименко зазначив, що в село він повернувся у вересні 1941 р., а в протоколі допиту від 17 січня 1944 р. він назвав серпень 1941 р.

*** У погосподарській книзі с. Іванківці Іванківської сільської ради за 1947–1949 рр. вказано, що в господарстві № 44 с. Іванківці проживала Марія Дмитрівна Пресіч (1918 р. н.) з донькою Лесею (1939 р. н.) та матір'ю Улітою Гнатівною Максименко (1885 р. н.). Чоловік Марії – Василь загинув під час радянсько-фінської війни у 1939 р. Тому Дмитро Захарович і повернувся з початком війни до своєї наймолодшої доньки, в якій і проживала його дружина. Фактично він став єдиним чоловіком–господарем родини.

по хлебо-поставке и мясо-поставке сов. граждан не обижал комбинировал как скота сдать по меньше отбирать не отбирал насильно ни в кого <...>³².

Підтвердив допитуваний свою участь у відправці молоді села на примусові роботи до Німеччини. «<...> Что же касается угона сов. молодежи в Германию это было я участвовал в подборе кандидатур в первый раз в 1942 г. требовалось 60 чел. уехало только 32 чел. в 1943 г. также 60 чел. уехало 17 чел. 2 е возвратились с пути следования для отправки в Германию <...>³³, – читаємо в протоколі допиту. Повний зміст цього документа подано у **додатку А**.

21 грудня 1943 р., на підставі ордеру № 18 від 20 грудня 1943 р., виданого начальником Срібнянського РВ НКДБ Голєєвим, у господарстві Д. З. Максименка було проведено обшук. Проте під час обшуку, який проводив оперуповноважений Срібнянського РВ НКВС молодший лейтенант держбезпеки Сновальчиков, у господарстві нічого суттєвого не було знайдено, у зв'язку з тим, що все його господарство згоріло у вересні 1943 р. під час відступу нацистів із села.

Згідно з постановою на арешт, затвердженою ще 16 листопада 1943 р. заступником начальника УНКДБ по Чернігівській області Новожиловим, чоловіка було заарештовано. Підставою для арешту Д. З. Максименка стала його дворічна (19 жовтня 1941 – вересень 1943 рр.) активна діяльність як старости села на користь нацистських окупантів, що проявлялась у відборі скоту в активістів села та вивезенні молоді села (59 чоловік, з них – 2 комуністи) на примусові роботи до Німеччини³⁴.

З цього часу до 10 лютого 1944 р. тривало попереднє слідство. Дмитро Захарович у цей час перебував у Прилуцькій в'язниці №2³⁵.

В обох кримінальних справах відсутні фото Дмитра Захаровича. Проте в другій кримінальній справі заповнено «словесний портрет» заарештованого. Тому на його основі спробуємо відтворити зовнішність цієї людини. Дмитро Захарович був середнього зросту, середньої статури, з опущеними плечами і короткою шиєю. Колір волосся не вказано, але підкреслено, що воно посріблене сивиною. У чоловіка було овальне обличчя з прямим підборіддям, низький лоб, малий і широкий ніс. Брови у Дмитра Захаровича були дугобразними, очі – сірі. Рот у чоловіка невеликий, з тонкими вустами та опущеними до низу кутами. Вуха були маленькими з окремими овальними мочками³⁶.

З 14 листопада 1943 по 9 лютого 1944 р. старшим о/уповноваженим Срібнянського РВ НКДБ Сновальниковим, помічниками о/уповноваженого Срібнянського РВ НКДБ Потаповим та Юренко було допитано у якості свідків кількох жителів та уродженців с. Іванківці: Пелагею Єфимію Вишневецьку, Макара Миновича Ляшенка, Михайла Яковича Нестеренка, Пантелеймона Лукича Боровика, Силу Іларіоновича Єременка. Тематика допитів була наступною: відбір старостою села худоби у жителів с. Іванківці на користь окупаційної влади; вивезення молоді села на примусові роботи до Німеччини; причетність Д. З. Максименка до вбивства комуністів і активістів села Д. К. Редьки, С. П. Нестеренка та І. П. Федоренка; відношення старости до партизан; складення списку сімей активістів, призначених для спалення в Срібнянській середній школі у лютому 1943 р.

Так, П. Є. Вишневецька повідомила слідству, що в період своєї роботи староста села відбирав худобу для німецької армії і особливо мстив колишнім активістам радянської влади, які пішли на службу до Червоної армії. «<...> Лично меня вызывал в старостат, кричал на меня говоря, что «у тебя был муж активист, раскулачивал нас, дочь у тебя комсомолка» и т. д., предложил мне отдать корову и отправит детей в Германию на каторжные работы. Корову у меня забрал, а дети поскольку были молодые 14–16 лет, отправлены в германию не были, кроме того сын был болен <...>³⁷, – розповіла жінка.

Свідок М. М. Ляшенко розповів про байдуже ставлення старости села до партизан та активістів. Він повідомив, що Д. З. Максименко «<...> за период своей работы безразлично относился к партизанскому движению, не примыкал к партизанам, и при появлении их в селе, прятался от них. В 1942 году Максименко подписал материал на расстрел двух коммунистов ничем не обвиняемых – Редько Д. К. и Нестеренко С., которые по его указанию выданы немецким карательным органам, замучены

и расстреляны. В 1943 году в марте месяце во время группировки партизан, принимал участие в разыскивании парторга с. Иванковцы Коломыйца Л.Гр., который в последствии был пойман и расстрелян. С июля м-ца 1943 года Максименко Д.З. стал симпатизировать партизанам, потому, что партизаны окрепли и власть в селе в основном находилась в руках партизан. Староста и полиция переживали стадию бессилия противостоять партизанским действиям <...>³⁸.

Найдетальніші та звинувачуючі показання проти Д. З. Максименка дав С. І. Єременко. Про арешт та розстріл комуністів Д. К. Редько и С. П. Нестеренко свідок розповів наступне: «<...> 26 марта в старостат с. Иванковцы приехало примерно человек 12 мадьяр, спросили старосту села Максименко, чтобы последний указал им человек 2 х активистов сов. власти, на что Максименко ответил что такие люди у него есть, что они в прошлом раскулачивали его – Максименко, и указал на коммунистов Редько Демьяна Костовича и Нестеренко Савву Петровича, после чего мадьяры взяли с собой полицейских поехали арестовывать Редько и Нестеренко, а Максименко сказали, чтобы он написал на них характеристики. После ареста Редько и Нестеренко, мадьяры по указанию Максименко – 4 человека захали обедать в мою квартиру. Через некоторое время туда пришел Максименко и принес на арестованных характеристики, отдал их переводчику и сказал: это коммунисты, участвовали в раскулачивании, в том числе раскулачивали в 1930 году и его – Максименко. Вечером мадьяры выехали из с. Иванковцы взяли с собой арестованных Редько и Нестеренко и по дороге их расстреляли на мосту. Характеристики Максименко вручал лично при мне, он их писал сам лично <...>³⁹.

Сила Іларіонович детально розповів слідчому про підготовку списка на жителів села, яких мали спалити в смт Срібне 23 лютого 1943 р. «<...> В февралі м-це 1943 г., перед тем так брали сов. людей на расстрел и сжигание в с. Сребное, я вечером был в старостате и видел как полицейский Пархоменко и староста Максименко писали какойто список, когда я зашёл, они перешли в другую комнату и дописывали список на табуретке у горячей печки. После того, как от людей мне стало известно этот список они составляли на актив села Иванковцы для выдачи их немецким карательным органам, но этот список Пархоменко когда спал в старостате, обронил из кармана и кто то из гр-н с. Иванковцы подобрал этот список ему не отдал и где сейчас этот список – не известно <...>⁴⁰.

Проте інші два свідки не були такими категоричними у своїх показаннях проти Д. З. Максименка. Так, М. Я. Нестеренко вказав, що «**діяльність Д. З. Максименка на посаді старости була не зовсім шкідливою**», але зазначив, що людей для відправлення в Німеччину Дмитро Захарович призначав разом із старостами общин. Також свідок повідомив, що зі слів жителів с. Іванківці та с. Дігтярі М. М. Ляшенка, Д. С. Пресіча й І. Рубана було знайдено підписаний старостою села список, до якого було занесено 32 чи 38 сімей, призначених для спалення в Срібнянській середній школі. Михайло Якович також підтвердив, що староста села визначав родини, в яких відбирали корів для німецької армії⁴¹.

П. Л. Боровик, який працював старостою общини с. Іванківці, на допиті не дав свідчень про причетність Д. З. Максименка до арешту та вбивства комуністів Д. Редьки, С. Нестеренка та І. Федоренка. Стосовно відношення Дмитра Захаровича до партизанів, він повідомив наступне: «<...> Максименко знав о партизанах с. Иванковцы, но фактов выдачи партизан немецким карательным органам со стороны Максименко мне не известно. Практической же помощи с его стороны партизанам в обеспечении продуктами питания и т.д. не было, так-как партизаны обеспечивались продуктами питания через старост общин <...>⁴²

11 лютого 1944 р. помічник о/уповноваженого Срібнянського РВ НКДБ лейтенант держбезпеки Потапов підписав звинувачення Д. З. Максименку по ст. 54-1-а КК УРСР у тому, що той:

залишаючись проживати на тимчасово окупованій території Срібнянського району німецькими військами, став на шлях зради Батьківщини, добровільно пішов на службу до німців на посаду старости села, де і працював весь період окупації;

перебуваючи на цій посаді і будучи антирадянськи налаштованим, т. я. у минулому розкуркулений, в угоду німецьким властям, виконував всі розпорядження останніх; відправляв хліб, скот та інші с/г продукти для забезпечення німецької армії. Відправив на підневільну працю до Німеччини 47 осіб радянських громадян, переважно із радянського активу і комсомольців. Відбирав корів у партійно-радянського активу і родин червоноармійців у м'ясопоставці для німецької армії, грубо відносився до родин червоноармійців;

видав німецьким каральним органам комуністів села Іванківці Редько і Нестеренко. Приймав участь у розшуку колишнього парторга села Іванківці Коломійця.

У документі також зазначалось, що Д. З. Максименко винним себе визнав частково. Він заперечив свою причетність до розшуку колишнього парторга села Іванківці Коломійця, а також заперечив грубе відношення до родин червоноармійців.

20 лютого 1944 р. звинувачення було затверджено начальником управління НКДБ Чернігівської області майором держбезпеки Федоровим⁴³.

11 квітня 1944 р. військовий трибунал Київського військового округу в м. Прилуки, у складі майора юстиції Попова (голови), двох членів (червоноармійців) Борискова та Будникова, при секретарі ст. лейтенанті юстиції Лльїнському, на закритому судовому засіданні без участі держзвинувачення та захисту, розглянув справу по звинуваченню Д. З. Максименка в злочинах, передбачених ст. 54-1-а КК УРСР. Підсудному було винесено вирок про ув'язнення терміном на десять років з відбуванням покарання у виправничо-трудовах таборах, а також згідно зі ст. 29 п. а, б, в КК УРСР з обмеженням в громадянських правах терміном на п'ять років. Термін покарання було почато з 20 грудня 1943 р. Вирок було винесено як остаточний і касаційному перегляду він не підлягав⁴⁴.

Останніми словами підсудного були: «<...> Я при немцах никакой инициативы не проявлял. К селянам относился хорошо. Прошу смягчить наказание <...>»⁴⁵.

Про подальшу долю Дмитра Захаровича у кримінальній справі інформація відсутня. Невідомими залишаються час і саме місце відбування покарання. Дуже коротку і неточну інформацію про подальшу долю Д. З. Максименка подає уродженець с. Іванківці Олексій Володимирович Редько: «<...> після війни його судили дали 7 років тюрми де він і помер <...>»⁴⁶.

У 1969 р., під час розслідування кримінальної справи проти колишнього поліцейського Василя Івановича Худика, голова Дігтярівської селищної ради П. Боровик також вказав, що староста с. Іванківці Дмитро Захарович Максименко помер⁴⁷. Але, на жаль, будь-які деталі відсутні.

Єдине, що ми можемо знайти в документах справ, так це інформацію про їхній перегляд. 16 січня 1989 р. Президією Верховної Ради СРСР було видано указ «Про додаткові заходи по відновленню справедливості щодо жертв репресій, які мали місце в період 30 – 40-х і початку 50-х років». 12 липня 1989 р. по кримінальній справі, яку було заведено на Д. З. Максименка 15 листопада 1930 р., чоловіка було повністю реабілітовано. Майже через 59 р. справу нарешті було закрито⁴⁸.

17 квітня 1991 р. в УРСР було видано Закон «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні». На перегляд до прокуратури Чернігівської області та Чернігівського обласного суду потрапила і архівна кримінальна справа № 9825, яку було заведено у 1943 р. на Дмитра Захаровича Максименка.

20 липня 1994 р. заступник прокурора Чернігівської області, старший радник юстиції В. І. Григор'єв направив голові Чернігівського обласного суду Н. Г. Боброву архівну кримінальну справу Д. З. Максименка з підготовленим по ній протестом – для повторного розгляду.

У протесті, підготовленому юристом, зазначено, що Д. З. Максименко, як і сам він цього не заперечував, активно співпрацював з окупантами, виконуючи їхні розпорядження. Проте у цілому, як зазначив автор документу, зрадницьких дій у поведінці засудженого ні досудовим, ні судовим слідством не було виявлено. Тому, на думку В. І. Григор'єва, в суду не було достатніх підстав для кваліфікації дій Д. З. Максименка згідно зі ст. 54–1 «а» КК УРСР, а їх потрібно було кваліфікувати за ст. 54–3 КК УРСР.

Враховуючи викладене, та керуючись ст. 384 УПК України та ст. 7 Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні» від 17 квітня 1991 р., заступник прокурора Чернігівської області, старший радник юстиції В. І. Григор'єв просив Чернігівський обласний суд змінити вирок військового трибуналу Київського військового округу від 11 квітня 1944 р., винесений Д. З. Максименку, і перекваліфікувати його дії із ст. 54–1 «а» КК УРСР на ст. 54–3 КК УРСР. У всьому іншому, як рекомендував юрист, вирок залишити без змін⁴⁹.

5 жовтня 1994 р. Президія Чернігівського обласного суду в складі головуючого Н. Г. Боброва, Н. П. Минченко, Н. А. Квача за участю прокурора В. І. Григор'єва розглянула даний документ. Своєю постановою вона затвердила протест заступника прокурора Чернігівської області. Вирок військового трибуналу Київського військового округу від 11 квітня 1944 р., винесений Д. З. Максименку, було змінено і перекваліфіковано із ст. 54–1 «а» КК УРСР на ст. 54–3 КК УРСР. У всьому іншому вирок залишився без змін⁵⁰.

Минуло вже майже чверть століття після останнього перегляду даної справи та внесення до неї змін, але й на сьогодні кримінальна справа, яку було порушено ще 75 років назад (у далекому 1943 р.) проти Д. З. Максименка, залишається відкритою.

В іншому світі вже перебуває більшість очевидців тих подій. Але їхні розповіді про радянсько-німецьку війну та окупаційний режим пам'ятають нащадки. У с. Іванківці Срібнянського району й досі багато старожилів та людей старшого віку Дмитра Захаровича Максименка згадують позитивно як «гарного старосту». Тож автором було вирішено провести власне розслідування, відтворити умови, в яких працював Д. З. Максименко, залучивши спогади очевидців, різноманітні архівні документи як окупаційного режиму, так і радянської доби: накази, інструкції, розпорядження, статистичні дані тощо.

Тож повернемося знову до звинувачення Д. З. Максименку, яке було підписано 11 лютого 1944 р. помічником о/уповноваженого Срібнянського РВ НКДБ лейтенантом держбезпеки Потаповим, і спробуємо розібратися по кожному з цих пунктів.

У першому пункті Д. З. Максименка звинуватили у тому, що **він залишився проживати на тимчасово окупованій території**. Відразу відзначимо, що Дмитро Захарович з часу свого арешту (19 жовтня 1930 р.) до початку нацистської окупації (вересень 1941 р.) в с. Іванківці не проживав. Після відбування покарання він проживав і працював в м. Прилуки. Під час евакуації Прилуцької поліклініки він не виїхав разом із установою, а повернувся додому, де не проживав майже 11 років. Причин, через які Д. З. Максименко не евакуювався, ми не знаємо. Можливо, його не взяли, т. я. він був немолодий. А можливо, він не захотів їхати на Схід, т. я. із власного досвіду він знав, якою є Росія. Дмитра Захаровича в цьому можна зрозуміти й виправдати, адже на той час йому виповнилося 59 років, і це далеко не той вік, щоб самому поневірятись по чужій території.

У цьому ж пункті звинувачення також було зазначено, що Д. З. Максименко **став на шлях зради Батьківщини**. У сучасній історичній літературі з'явилося нове, відмінне від радянського, трактування терміну «колабораціонізм». Класично колабораціонізм визначали як співпрацю з окупантами громадян окупованої держави. Співпраця із окупантами українців, білорусів, литовців, латишів, естонців, грузинів, татар, вірмен чи азербайджанців була колабораціонізмом із радянської точки зору. Але українці не мали власної повноцінної державності до війни й далеко не всі вважали себе громадянами СРСР. Тому ми поділяємо думку українського історика І. Патриляка, що українці, як і представники інших національностей, які співпрацювали з німцями або служили їм, не зраджували своїх держав, бо таких не існувало в природі⁵¹.

Слідство не взяло до уваги, що Максименка призначили старостою, а вказало, що він **добровільно пішов на службу до німців на посаду старости села, де і працював весь період окупації**.

Дійсно, на посаді старости села Дмитро Захарович працював із 19 жовтня 1941 до середини вересня 1943 р. Проте, скоріше за все, це було призначення. Це підтверджується рядом документів. Так, на допитах Дмитро Захарович зазначив, що старостою

села його було вибрано на загальних зборах села, на яких були присутні начальник Срібнянської поліції Савченко та районний староста Неділько. Рекомендував його на цю посаду начальник поліції Савченко⁵².

Підтвердив це й свідок житель с. Іванківці Пантелеймон Лукич Боровик. Розповідаючи про призначення Максименка старостою села, він заявив слідству: «<...> С приходом немцев в Сребнянский район, он приехал в с. Иванковцы и по предложению нач. районной полиции Савченко **был поставлен на работу старостой села Иванковцы**, где и работал вплоть до отступления немцев, т. е. до сентября м-ца 1943 года <...>»⁵³.

Ось що повідомив про вибори старости уродженець с. Іванківці Олексій Володимирович Редько (1929 р. н.): «<...> Староста обирався общиною по формі, а фактично обирали того кого рекомендували німці. В селі Іванківці після обрання старости того ж дня говорив під час зборів: «Що я буду робити коли прийдуть наші <...>»⁵⁴.

Про насильне обрання старост чи поліцейських в різних населених пунктах Чернігівської області свідчать очевидці. Як зазначив житель с. Смолин Чернігівського району Микола Миколайович Лемішко: «<...> Німці постійно в селі не проживали. Тільки наїзжали з Михайло-Коцюбинська. Призначили чоловік 10 поліцаїв. **Питання стояло так, або йдеш служити Фюреру, або розстріляють <...>**»⁵⁵. А село Хрінівку Щорського району за непокору німці пообіцяли взагалі спалити. Ось яку інформацію знаходимо в свідченні жителя с.Хрінівка Анатолія Кириловича Корженка. «<...> Місцева влада назначалась по ініціативі німців. Вони сказали, що якщо в Хрінівці не буде 30 чоловік поліцаїв, то село спалять. Тому у поліцаї просили йти всіх, аби назбирати 30 чоловік <...>»⁵⁶.

Зазначимо, що у момент повної німецької окупації території України, Чернігівська область, як і інші східні області – Сумська, Харківська, Ворошиловградська (Луганська) й Сталінська (Донецька), – перебувала під управлінням військової адміністрації⁵⁷. В області діяли закони воєнного часу. Тож питання про відмову обіймати якусь посаду тут не стояло.

У п. 2 звинувачення було вказано, що Д. З. Максименко, **перебуваючи на цій посаді і будучи антирадянськи налаштованим, т. я. в минулому розкуркулений, в угоду німецьким властям, виконував усі розпорядження останніх**. Розглядаючи цей аспект звинувачення, ми погоджуємось із твердженням І. Патриляка у тому, що не лише Дмитро Захарович, а й «мільйони жителів окупованої України добровільно або примусово працювали на промислових об'єктах і в сільському господарстві, розчищали вулиці від завалів і сплачували податки окупаційній владі, надавали свої помешкання для розквартирування військ тощо»⁵⁸. І тому, на думку історика, уникнути такої взаємодії з новим режимом навіть за великого бажання було практично не можливо.

Проаналізувавши діяльність Д. З. Максименка на посаді старости села, можна вказати, що далеко не всі розпорядження нацистів були виконані старостою села. Так, згідно з наказами, він мав переслідувати партизан (додаток В); затримувати військовополонених, які втекли із німецьких таборів; подавати дані на комуністів та активістів села тощо.

Так, за повідомлення про місцезнаходження чи видачу партизанів, староста села міг би подвоїти свою власність (**додатки В, Г**) чи отримувати нагороди. Слідством так і не було доведено, що такі списки староста подавав. Проте, коли б німці встановили, що він і односельці знали чи підтримували партизанів, їх би розстріляли, а село спалили (**додатки Б, В**). Тож староста, знаючи, що і за ним слідкують, на початку окупації змушений був робити вигляд, що партизан ні він, ні односельці не знають і не підтримують.

Під час досудового розслідування свідки С. І. Єременко і М. Я. Нестеренко показали, що на початку 1943 р. існував підписаний старостою села список, до якого було занесено родини активістів с. Іванківці, які були призначені для спалення в Срібнянській середній школі. Проте цей список зник, і нікого з іванківчан в Срібному не спалили.

З розповіді М. М. Малиш дізнаємося, що Дмитро Захарович зібрав кількох надійних людей, до яких відносився і її батько (був також розкуркулений), і показав список. Вони розподілили, хто кого буде попереджувати. Староста наголосив, що, у разі викриття плану, загине багато іванківчан у тому числі і вони з своїми родинами. Тому всі мають про це мовчати і певний час переховуватись. Після попередження односельців, певний час чоловік також не проживав удома. Усіх людей, які були у списку, було попереджено⁵⁹.

Ось що про діяльність Д. З. Максименка повідомив уродженець с. Іванківці Олексій Володимирович Редько: «Цей староста поводив себе лояльно, прихильно ставився до людей. Активістів яких повинні були спалити в школі *с.мт. Срібне* 23 лютого 1943 року різними шляхами попередив їх щоб тікали і як результат жодного жителя с. Іванківця не спалили»⁶⁰.

Проаналізувавши матеріали, спробуємо відтворити реальні події. На передодні знищення мирних людей у с. Срібному (23 лютого 1943 р.), поліцейський В. Пархоменко привіз в Іванківський сільський старостат наказ про складення списків родин активістів, призначених для спалення, і віддав його старості села. Староста написав список і віддав поліцейському, який вирішив трохи відпочити у теплому приміщенні старостату. Після того, як В. Пархоменко заснув, староста забрав цей список і пішов радитись із найближчими друзями, щоб попередити людей. Фактично Д. З. Максименко виконав розпорядження окупаційної влади, чим зняв із себе підозри в пособництві комуністам та ін. Проте, після попередження людей, цей список сам і знищив. Тому, згідно з цим списком, нікого із іванківчан у с. Срібне не спалили.

Отже, попереджуючи односельців про можливість спалення, за законами воєнного часу староста села піддавав небезпеці і своє життя. Про розстріл старост сіл німцями існує ряд доказів. За свідченням жителів с. Гурбинці Срібнянського району, перед днем Срібнянської трагедії (23 лютого 1943 р.) сільський староста Семен Наумович Сай зник із села, а Павло Антонович Ляшко, який не по своїй волі був у старостаті писарем, вкинув ті списки у грубу, де палав вогонь. Збереження життя гурбинчан стало найбільшою заслугою перед односельцями керівника села. Проте, знайшовся зрадник, який вистежив і доніс на старосту. Семена Наумовича Сая заарештували, катували і в Ромнах його було вбито⁶¹. Також за якісь провини в Ромнах окупантами було закатовано й старосту села Харитонівка Срібнянського району Артема Климовича Ковгана⁶².

Розстріли старост сіл відбувались і в інших районах. Як свідчить житель села Кувечичі Чернігівського району Володимир Іванович Ланько: «При мені за період окупації було розстріляно 4 старости»⁶³. Отже, посада старости села не захищала людину від штрафів, ув'язнення, а то й розстрілу.

У п. 3 звинувачення було вказано, що Д. З. Максименко *відправив на підневільну працю до Німеччини 47 осіб радянських громадян, переважно із радянського активу і комсомольців*.

Відразу вкажемо, що в 1944 р. у Срібнянському районі було утворено комісію по встановленню та розслідуванню злочинів нацистських окупантів та їхніх прибічників. В *Іванківській сільській раді* її очолив Василь Данилович Комлик. Членом комісії став голова колгоспу Гурій Якович Нестеренко.

5 червня 1944 р. було складено акт, до якого внесено персональні дані 37 громадян, які проживали в населених пунктах Іванківської сільської ради. З них до Німеччини було відправлено 20 чол. та 17 жінок віком 17–53 років. Згідно з розпорядженням німецького коменданта Брандау і старости с. Іванківці, їх було вивезено до Німеччини 7 липня 1942 р. Списки громадян подано у **додатку Д**. Усі зазначені в акті громадяни були за національністю українцями. Достовірність інформації, поданої в акті, підтвердили колгоспники колгоспу «Перемога» – Іван Нестерович Федоренко та Олександр Афанасійович Ведмет⁶⁴.

Як видно із цих двох документів, різниця становить 10 осіб. Проте варто відзначити і те, що староста с. Іванківці Д. З. Максименко замість 2 груп молоді, у кількості 120 осіб, відправив до Третього Рейху в липні 1942 р. та квітні 1943 р. менше третини

* Вірно Ведмідь.

від визначеного, всього 37 осіб. Станом на 15 травня 1943 р. у с. Іванківці було зареєстровано 1 855 осіб⁶⁵. Фактично до Третього Рейху було відправлено 2% іванківчан.

Зробимо невеликі порівняння із сусідніми селами Срібнянського району. Так, у с. Дігтярі в цей час проживало 1 709 осіб⁶⁶, у вигнання поїхала 31 особа⁶⁷ або 1,8%. У с. Савинці проживало 2 470 осіб⁶⁸, з них до Третього Рейху відправили 103 осіб⁶⁹ або 4,1%. У с. Лебединці налічувалось 737 душ⁷⁰, а відправили 32 осіб⁷¹ або 4,3%. У с. Гурбинці у цей час проживало 1 642 особи⁷², а відправили на роботи до Німеччини у 2 рази більше – 74 особи⁷³ або 4,5%. Як видно, в порівнянні із іншими селами району до Німеччини старостою с. Іванківці було відправлено мінімум іванківчан.

У п. 3 звинувачення також було вказано, що Д. З. Максименко *відправляв хліб, скот та інші с/г продукти для забезпечення німецької армії. Відбирав корів у партійно-радянського активу і родин червоноармійців у м'ясопоставці для німецької армії*. Проте недоведеним є положення щодо *грубості по відношенню до родин червоноармійців*. Відзначимо, що під час окупації староста села діяв не за власною забаганкою, а згідно з законами воєнного часу, під загрозою штрафу, а то й розстрілу. Він змушений був виконувати численні інструкції про повне оподаткування господарств комуністів та комсомольців (**додаток Е**), здачі населенням молока (**додатки Ж, З**), яєць, м'яса, проведенням обциниками села різноманітних с/г робіт тощо.

Про «активну роботу» Дмитра Захаровича на користь окупаційних властей свідчать накладені на нього штрафи. Так, по особистому розпорядженню Окружного керівника сільського господарства пана Швідера, наказом №34 від 22 травня 1942 року, за «невиконання міроприємств по виконанню весняної посів кампанії 1942 року», було накладено штраф на старосту села Іванківці пана Максименка 600 крб, на старшину общин б/к «Червона перемога» п. Боровика – 600 крб, на бригадирів цієї общини 6 чол. по 200 крб на кожного, на старшину общини б/к Сталіна п. Пуцинського 600 крб, із бригадирів цієї общини 5 чоловік по 200 крб з кожного⁷⁴. Загальна сума по селу Іванківці становила 4 тис. крб.

У 1943 р. Дмитра Захаровича і кількох посадовців населеного пункту знову було оштрафовано. «По с. Іванківцях штрафи. Зі старости села пана Максименка 600 крб., зі старшини б/к Сталіна п. Пуцинського 600 крб., із бригадирів цієї общини 5 чоловік по 200 крб. з кожного», – читаємо в документі⁷⁵. Всього було зібрано 2 тис. 200 крб.

Отже, Дмитру Захаровичу дещо доводилось робити, бо німецькі накази про відвантажування хліба, м'яса, молока, виконання с/г робіт та ін. були обов'язковими.

В останньому четвертому пункті звинувачення було вказано, що Д. З. Максименко *видав німецьким каральним органам комуністів села Іванківці Редько і Нестеренко. Приймав участь у розшуку колишнього парторга села Іванківці Колодійця*. Проте вже в добу незалежної України по цьому пункті звинувачення його було оправдано. 5 жовтня 1994 р. Президія Чернігівського обласного суду прийняла постанову, в якій було вказано, що надання характеристики (списку) Д. З. Максименком на комуністів Д. К. Редьку та С. П. Нестеренка не може розцінюватись як зрада, т. я. староста села у даному випадку був поставлений в умови, коли в нього не було іншого вибору⁷⁶.

Таким чином, на основі показів як самого Д. З. Максименка, так і свідків можна стверджувати, що на загальних зборах, які відбулись в жовтні 1941 р., чоловік свою кандидатуру на посаду старости села не виставляв і його обрання не було добровільним. Його рекомендував начальник поліції, і громада беззаперечно підкорилась його волі. Фактично Д. З. Максименко став заручником ситуації, яка склалась. За час нацистської окупації староста села виконував деякі розпорядження німців, проте він не видавав активістів, партизан, комуністів, комсомольців, як вимагали накази, а скоріше навпаки – охороняв село й односельців як міг, ризикуючи собою.

Проаналізувавши діяльність Дмитра Захаровича Максименка на посаді старости села, ми погоджуємося з однією з його фраз, яку він сказав на допиті: «Я почти ничего не делал в пользу немцев, данных на коммунистов не представил, военнопленных не задержал и одного человека, партизан не преследовал и одного человека»⁷⁷.

На цьому можна було б і закінчувати розповідь про надзвичайно складну долю цієї

людини, однієї з мільйонів, кому в ХХ ст. скалічила життя радянська влада. У даній розвідці ми спробували по-іншому глянути на діяльність представника окупаційної влади: не засуджувати, а розібратись у деяких аспектах його життя та діяльності.

Але й зараз відкритими залишається ряд питань. Незрозумілою залишається дата арешту Дмитра Захаровича. Постанову на арешт Д. З. Максименка було датовано 16 листопада 1943 р., ордер виданий 20 грудня 1943 р., а сам звинувачений на судовому засіданні повідомив, що під вартою він знаходиться з 16 жовтня 1943 р. Початок відліку терміну покарання судом було визначено з 20 грудня 1943 р.⁷⁸ Скоріше всього чоловіка заарештували або 16 жовтня, або 16 листопада 1943 р., а документально це оформили аж 20 грудня.

Під час досудового розслідування було допитано лише п'ять свідків, тоді як у селі проживало більше 1800 осіб. Можливо, слідством це зроблено зумисно для того, щоб було якнайменше позитивних свідчень на користь підозрюваного, бо його потрібно було звинуватити і за будь-яку ціну ув'язнити.

Але найстрашнішим було те, що ніхто із слідчих не став розбиратися з причиною спалення села у вересні 1943 р., кількістю загиблих, матеріальними збитками та ін. Згідно з даними, які подано у 1944 р. комісію по встановленню та розслідуванню злочинів нацистських окупантів та їхніх пособників, за період окупації у с. Іванківці та х. Сергушки було вбито 61 особу, з них 56 – 11 вересня 1943 р.⁷⁹ Тоді ж у селі було спалено дві школи⁸⁰; дві капітальні сушарки, бригадні конюшні і корівники, кілька вітряних млинів, які належали 2 колгоспам⁸¹; 272 двори громадян⁸². Загальні збитки лише громадян села становили: по одній общині – 22.674.4 крб, по іншій – 18.255.7 крб, всього – 40.930.1 крб.⁸³

А причиною спалення с. Іванківці та х. Сергушки у вересні 1943 р. стали вивіски з написами «*Партизанське село*» та «*Партизанський хутір*», які з'явилися поблизу населених пунктів⁸⁴. Відзначимо, що німецькі оголошення про покарання населення за підтримку партизан, були розвішані у населених пунктах ще на початку окупації (осінь 1941 р.) (**додатки Б і В**), і партизани про це добре знали.

Проте в післявоєнний період ніхто з партизан так і не був покараний за провокацію, яка призвела до знищення кількох десятків мирних жителів с. Іванківці та х. Сергушки та спалення цих двох населених пунктів, як багатьох інших по всій Україні. Навпаки, партизани отримали нагороди, високі посади та пільги. Наприклад, після вигнання нацистських загарбників із Срібнянщини, командир групи партизанського загону Соколовського, уродженець с. Іванківці Макар Минович Ляшенко став другим секретарем Срібнянського РК КП(б)У⁸⁵. А Д. З. Максименко був звинувачений у зраді батьківщини, якої не існувало в природі, і отримав 10 років виправничо-трудова таборів, з яких на цей раз він вже не повернувся.

Так постає питання: хто ж більше зла зробив для села в часи окупації – староста села чи партизани? Висновки кожен зробить сам.

Додаток А

Протокол допиту Д.З.Максименка**

Протокол допроса обвиняемого
1943 года ноября 16 дня с. Сребное
Я О/ уполномоченный Сребнянского РО НКВД
л-т милиции Ипатенко
Допросил в качестве обвиняемого
Максименко Дмитрий Захарович 1882 года рождения
место рождения с. Иванковцы Сребнянского района
место жительства с. Иванковцы
род занятий хлебопашец украинец
б/п судим в 1930 году по ст. 58 УК РСФСР на 3 л/свободы
не военнообязанный грамотен
соц происхождения из кулаков

* Близько 30 вітряків у селі було знищено радянською владою ще в довоєнний період.

** АУ СБУ в Чернігівській області, ф.б., спр.9825, арк.10–11 зв.

Показания обвиняемого Максименко Д.З. 16/XI

Вопрос: Где проживал и чем занимался до войны с фашистской Германией?

Ответ: Проживал я до войны с фашистской Германией в городе Прилуки Черниговской области с 1934 года по 1937 год работал в лесопильном заводе рабочим с 1937 года по 1941 год работал в Прилукской поликлинике работал конюхом, там меня и застала война с фашистской Германией в сентябре м-це 1941 года я прибыл в село Иванковцы.

Вопрос: Где проживал и чем занимался на территории оккупированной противником?

Максименко

Ответ: Проживал я на территории занятой противником в селе Иванковцы Сребнянского района с сентября м-ца 1941 года по 19 октября 1941 года. Помогал своей дочери кое что по хозяйству. 19 октября 1941 года по рекомендации Начальника полиции Сребнянского р-на некто Савченко я Максименко назначен был старостой села Иванковцы. На данной работе я работал до 1943 года сентября м-ца до дня освобождения частями Красной армии села.

Вопрос: Практическая деятельность на территории оккупированной противником?

Ответ: Будучи на службе старостой села немецкие власти давали мне указания для пользы их, как то представлять данные на коммунистов задерживать военнопленных бежавших из немецких лагерей преследовать партизан и лиц подобных им, выполнять безоговорочно хлебо-поставку мясо-поставку для немцев и ряд других мероприятий. Из перечисленного мною выше я почти ничего не делал в пользу немцев, данных на коммунистов не представил, военнопленных не задержал и одного человека, партизан не преследовал и одного человека наоборот оказывал им материальную помощь это продуктами питания таким

Максименко

партизанам как Ляшенко Макар Минович житель с.Иванковцы в настоящее время работает в Сребнянском РК КП(б)У Федоренко Григорию Павловичу жителю села Иванковцы и другим. Фамилий их не знаю знаю, что Федоренко был Нач. партизанского отряда. Что же касается выполнения указаний немецких властей по вопросу в области с/хозяйства кое, что выполнял т.к. увильнуть было нельзя как по хлебо-поставке и мясо-поставке сов. граждан не обижал комбинировал как скота сдать по меньше отбирать не отбирал насильно ни в кого. Что же касается угона сов. молодежи в Германию это было я участвовал в подборе кандидатур в первый раз в 1942 г. требовалось 60 чел. уехало только 32 чел. в 1943 г. также 60 чел. уехало 17 чел. 2 е возвратились с пути следования для отправки в Германию. Я старался подбирать кандидатуры из числа многосемейные указания были если нет малых детей то угнать независимо сколько есть всех из числа 32 чел. в 1942 г. угнато и одного коммуниста Волошин Андрей Терентиевич и в 1943 году угнато коммуниста

Максименко

в Германию Редька Владимира Петровича. Упомянутые коммунисты могли и не поехать особого гонения за ними не было. Редька Владимир просто согласился ехать не смотря на то, что он имел хорошее знакомство с начальником партизанского отряда Федоренко

Вопрос: Практическая деятельность известных Вам немецких ставленников изменников Родины?

Ответ: Из немецких ставленников знаю одного человека. Лымарь Яким Иванович из села Дегтяри работал ст. полицейским часто приезжал в село Иванковцы избивал сов. гр-н пытался застрелить коммуниста начальника партизанского отряда Федоренко встретивши на улице я не допустил уговорил. Несколько раз заходил в квартиру к депутату верховного Совета УССР Тудель Екатерине Ивановне проживающая в селе Иванковцы требывая чтобы она отдала правительственную заслугу ругал её матерщиной. В 1942 году он был арестован и до настоящего время нет. Больше дополнить не имею ничего. Протокол записан с моих слов верно и мне прочитан в чем расписуюсь

Максименко

Допросил о/уполномоченный л-т милиции

/підпис/

Додаток Б*

**Відозва міського військового коменданта про покарання населення
за підтримку партизан
ВІДОЗВА**

Всі громадяни Прилуцького повіту, які будуть підтримувати тим чи іншим способом осіб, які діють проти німецьких військових частин або сучасної влади, будуть розстріляні.

Міський військовий комендант

Додаток В**

**Про покарання населення за підтримку партизан
СЕЛЯНИ УКРАЇНЦІ!**

Останніми днями Німецьке військо знищило багато банд, учасники яких були розстріляні, а керівники повішені.

Виявилось, що бандити одержували допомогу з боку місцевого населення. Внаслідок цього з 10 по 14 листопада ц. р.*** з нашої сторони вжиті такі заходи:

Село Баранівка спалено.

Село Обухівка спалено, а населення розстріляно.

Численні посередники розстріляні в різних селах.

Чи хочете ви зазнати тієї ж долі?

Хто має зносини з бандитами, дає їм притулок, постачає їм з'їсні припаси, будь-яким способом їм допомагає або замовчує, де вони переховуються,

ТОЙ КАРАЄТЬСЯ СМЕРТЮ.

Крім того, він втягує в нещастя свою сім'ю та все село.

Зважаючи на те, кожен, хто любить свою сім'ю і хоче спокійно працювати на своїй землі, повинен негайно повідомляти найближчій військовій частині або поліції про те, де саме знаходяться бандити.

На Україні боротьба закінчена. Хто воює далі – той бандит.

Повідомлення, внаслідок яких можна захопити керівників банд чи комісарів

БУДУТЬ НАГОРОДЖЕНІ ГРІШМИ В РОЗМІРІ ДО 10000 КРБ.

Ви українці разом з нами ведете боротьбу проти більшовицького режиму, гніту та рабства.

Командир дивізії

Додаток Г****

**Про знищення партизан
НАДІЛЕННЯ ЗЕМЛІ ТИМ
ХТО ДОПОМОЖЕ ЗНИЩУВАТИ ПАРТИЗАН!
УКРАЇНЦІ!**

Партизани до цього часу заважають мирному благоустрою країни вони досі нападають на хутори і села, нищать, грабують, вбивають.

Все це скінчиться лише тоді, коли окремі особи з вашого складу перестануть підтримувати, освідомлять і навіть переховувати партизан.

ЗНИЩУЙТЕ ПАРТИЗАН І ЇХ СПІЛЬНИКІВ, ДЕ Б ВИ ЇХ НЕ СПІТКАЛИ.

Негайно повідомляйте любій німецькій установі ваші спостереження за партизанами та парашутистами, саботажниками, їх спільниками, а також про місце їх перебування.

Хто прийме активну участь у знищенні партизан, їх виявленні, спостереженні за ними або іншу яку небудь участь у цьому і свою діяльність ствердить посвідченням німецької установи, хоч би його співробітництво було в минулому, тому буде:

В ХУТОРАХ І СЕЛАХ ПОДВОЄНА ЙОГО ВЛАСНІСТЬ, А В МІСТАХ ВИДАНА НАГОРОДА (ПРЕМІЯ), В СУМІ 1000 КРБ., при чому, при бажанні, замість

* Додаток зроблено за: Держархів Чернігівської області, ф.Р-4221, оп.1, спр.1, арк.10.

** Додаток зроблено за: Держархів Чернігівської області, ф.Р-4221, оп.1, спр.1, арк. 66.

*** документ знаходиться у справі, датованій за 1941 р. Тож імовірно населені пункти були спалені вже з 10 по 14 листопада 1941 р.

**** Додаток зроблено за: Держархів Чернігівської області, ф.Р-4221, оп.1, спр.3, арк. 105.

грошей можуть бути видані товари, потрібні для життя на всю вищевказану суму або частину її.

З проханням про видачу відповідного посвідчення треба звертатись до німецьких установ, яким дано наказ про знищення партизан.

КОМАНДУВАЧ

Додаток Д

Список граждан Иванковского сельского совета, насильно вывезенных на каторжные работы в Германию*.

Максименко Софья Карповна, 23 года.
Ляшенко Мотрона Никитовна, 19 лет.
Гаценко Артём Петрович, 42 года.
Редька Владимир Петрович, 43 года.
Нестеренко Мотрона Евменьевна, 25 лет.
Нестеренко Мария Алексеевна, 20 лет.
Нестеренко Игорь Семёнович, 18 лет.
Волошин Дмитрий Елисеевич, 18 лет.
Селюк Иван Корнеевич, 21 год.
Максименко Ольга Афанасьевна, 17 лет.
Селюк Ксения Ильковна, 21 год.
Нестеренко Александра Федоровна, 49 лет.
Нестеренко Наталия Карповна, 19 лет.
Нестеренко Иван Карпович, 18 лет.
Михайленко Феодосий, 25 лет.
Коломиец Андрей Севастьянович, 20 лет.
Карпусь Пётр Феофанович, 53 года.
Карпусь Василий Петрович, 20 лет.
Коваленко Анна Яковлевна, 20 лет.
Соловей Елена Алексеевна, 19 лет.
Боровик Павел Терентиевич, 34 года.
Тайкало Кирилл Яковлевич, 35 лет.
Волошин Андрей Терентиевич, 43 года.
Волошин Петр Андреевич, 19 лет.
Бережная Анастасия Наумовна, 24 года.
Бережная Ольга Петровна, 18 лет.
Мынка Мария Ивановна, 22 года.
Новак Анна Опполитовна, 23 года.
Ляшенко Пётр Емельянович, 20 лет.
Пресич Иван Пантелеймонович, 17 лет.
Сергушко Александр Левонтиевич, 23 года.
Нелепа Наталия Радионовна, 26 лет.
Петров Иосиф Аврамович, 39 лет.
Вишневецкая Мария Архиповна, 18 лет.
Янков Алексей Феодосиевич, 40 лет.
Юрченко Евдокия Яковлевна, 21 год.
Ведмедь Григорий Александрович, 19 лет.

Додаток Е

Розпорядження Срібнянського районного старости про повне оподаткування господарств комуністів та комсомольців по с. Гурбинці Срібнянського району**

Старостат
Срібнянського району
Чернігівської області

Старості села Гурбинці
та фінагенту _____

* Держархів Чернігівської області, ф.Р-3013, оп.1, спр.86, арк. 5–5 зв.

** Держархів Чернігівської області, ф.Р-4221, оп.1, спр. 1, арк.42.

Від 15 / XI 1941 р.

№ 0,30

Є відомості, що господарства комуністів та комсомольців радянською владою були звільнені від с/г податку, самообкладання, культ збору та інших платежів.

Перевірте особисто кожне господарство комуністів та комсомольців, і якщо виявиться, що такі господарства звільнені від податків, або податки нараховані в меншому розмірі чим слід, пропоную зараз же провести нарахування податків, виходячи з об'єктів цих господарств, і нараховані суми податків негайно стягнути.

Зараз знижок за маломіцністю господарств комуністів та комсомольців не надавати зовсім.

Староста району – пан /підпис/ Неділько
Зав. Фінвідділом – пан /підпис/ Мирний

Додаток Ж

Розпорядження німецького командування в питанні здачі молока населенням с. Іванківці*

Райстаростат Старості с. Іванківці
Срібнянського району пану Максименку Д. З.
Від 17 лютого 1942 р. та старшині общини _____
пану _____

На підставі розпорядження німецького командування в питанні здачі молока по доведеним Вам завданням роз'яснюємо:

План здачі молока від общинного господарства встановлено 100% удою від дійних корів, що є в громадському господарстві.

Окремим особам встановлено план здачі один літр щоденно від дійної корови.

В разі той чи інший здатчик не виконує згаданих вимог по здачі: за першим разом накладається на кожний незданий літр штраф 3 літри молока та при повторних явищах корова відбирається і передається в общинне господарство, причому в разі скрутного становища на фермі з фуражем відібрана корова повинна бути направлена на Прилуцьку базу «Заготскот».

Про згадане широко оповістити старшинам громадських господарств окремих сдатчиків, також простежте за виконанням цього.

Старшина району /підпис/ Охонько
Зав. райземуправи /підпис/ Роєнко

Додаток З

Розпорядження німецького командування в питанні здачі молока населенням с. Іванківці**

Райстаростат 27.05.1942 р. Н/ терміново
Срібнянського району старості с.Іванківці
V. 1942 р. пану Максименку
№1/1

Згідно розпорядження керівника окружної с/г інспекції п. Твіцера Рай с/г інспекція та Райстаростат зобов'язує Вас за невиконання молокопоставки вилучити та відправити негайно і не пізніше 27 травня 1942 року по вашому селу 33 корів, в тому числі по общині

Червона Перемога – 20

Сталіна – 13.

Відправку корів проведіть за рахунок недійних та нетільних корів, ялівок, на Прилуцьку базу «Заготскот».

Дійні вилучені корови передайте тим особам, у кого буде взята для відправки ялова корова.

* Держархів Чернігівської області, ф.Р-4343, оп.1, спр. 1, арк.10.

** Держархів Чернігівської області, ф.Р-4343, оп.1, спр. 1, арк.25.

Про виконання цього повідомте Райстаростат не пізніше 28 травня 1942 р.
Рай с/г інспекція /підпис/ Зальцідер
Старшина району /підпис/ Охонько
Зав. райземуправи /підпис/ Роєнко

1. Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.5818, арк.2.
2. АУ СБУ в Чернігівській області, ф.6., спр.9825, арк.5 зв.
3. Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.5818, арк.3.
4. Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.5818, арк.1,2.
5. АУ СБУ в Чернігівській області, ф.6., спр.9825, арк.5 зв. – 6, 13.
6. Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.5818, арк.2.
7. Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.5818, арк.3.
8. Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.5818, арк.4 – 4 зв.
9. Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.5818, арк.7–7 зв.
10. Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.5818, арк.8 зв.
11. Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.5818, арк.10–10 зв.
12. Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.5818, арк.11.
13. Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.5818, арк.12–12 зв.
14. Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.5818, арк.15.
15. Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.5818, арк.10 зв.
16. Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.5818, арк.6–6 зв.
17. Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.5818, арк.3, 5.
18. Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.5818, арк.5.
19. Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.5818, арк. 11 зв.
20. Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.5818, арк. 14 зв.
21. Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.5818, арк.13–13 зв.
22. Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.5818, арк.10 зв.
23. Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.5818, арк.15–15 зв.
24. Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.5818, арк. 11 зв.
25. Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.5818, арк. 6 зв.
26. Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.5818, арк.5 зв.
27. Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.5818, арк.9–9 зв.
28. АУ СБУ в Чернігівській області, ф.6., спр.9825, арк.5 зв.; Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.5818, арк.28.
29. Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.5818, арк.7 зв., 16.
30. АУ СБУ в Чернігівській області, ф.6., спр.9825, арк.10–10 зв., 13.
31. АУ СБУ в Чернігівській області, ф.6., спр.9825, арк.10 зв. – 11.
32. АУ СБУ в Чернігівській області, ф.6., спр.9825, арк.11.
33. АУ СБУ в Чернігівській області, ф.6., спр.9825, арк.11–11 зв.
34. АУ СБУ в Чернігівській області, ф.6., спр.9825, арк.2–4.
35. АУ СБУ в Чернігівській області, ф.6., спр.9825, арк.4, 8, 9, 28.
36. АУ СБУ в Чернігівській області, ф.6., спр.9825, арк.6 зв.
37. АУ СБУ в Чернігівській області, ф.6., спр.9825, арк.15–15 зв.
38. АУ СБУ в Чернігівській області, ф.6., спр.9825, арк.17–17 зв.
39. АУ СБУ в Чернігівській області, ф.6., спр.9825, арк.19–19 зв.
40. АУ СБУ в Чернігівській області, ф.6., спр.9825, арк. 19 зв. –20.
41. АУ СБУ в Чернігівській області, ф.6., спр.9825, арк.16–16 зв.
42. АУ СБУ в Чернігівській області, ф.6., спр.9825, арк.18–18 зв.
43. АУ СБУ в Чернігівській області, ф.6., спр.9825, арк.27–28.
44. АУ СБУ в Чернігівській області, ф.6., спр.9825, арк.33–35 зв.
45. АУ СБУ в Чернігівській області, ф.6., спр.9825, арк.34 зв.
46. Держархів Чернігівської області, ф.Р-1376, оп.1, спр.81, арк.1.
47. АУ СБУ в Чернігівській області, ф.6., спр. 13958, т.4, арк.124.
48. Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.5818, арк.21.

49. АУ СБУ в Чернігівській області, ф.6., спр.9825, арк.40–42.
50. АУ СБУ в Чернігівській області, ф.6., спр.9825, арк.43–45.
51. Патриляк І. Тотальна війна на винищення: окупаційний режим Німеччини та її союзників в Україні (1941 – 1944 рр.) // Від Рейстагу до Іводзіми. У полум'ї війни. Україна та українці у Другій світовій / за заг. ред. Я.Приймаченко. – Харків, Клуб сімейного дозвілля, 2017. – С.88–89.
52. АУ СБУ в Чернігівській області, ф.6., спр.9825, арк.10 зв., 13.
53. АУ СБУ в Чернігівській області, ф.6., спр.9825, арк.18.
54. Держархів Чернігівської області, ф.Р-1376, оп.1, спр.81, арк.1.
55. Держархів Чернігівської області, ф.Р-1376, оп.1, спр.83, арк.60.
56. Держархів Чернігівської області, ф.Р-1376, оп.1, спр.23, арк.61.
57. Патриляк І. Тотальна війна на винищення: окупаційний режим Німеччини та її союзників в Україні (1941 – 1944 рр.) // Від Рейстагу до Іводзіми. У полум'ї війни. Україна та українці у Другій світовій / за заг. ред. Я. Приймаченко. – Харків, Клуб сімейного дозвілля, 2017. – С.76.
58. Патриляк І. Тотальна війна на винищення: окупаційний режим Німеччини та її союзників в Україні (1941 – 1944 рр.) // Від Рейстагу до Іводзіми. У полум'ї війни. Україна та українці у Другій світовій / за заг. ред. Я. Приймаченко. – Харків, Клуб сімейного дозвілля, 2017. – С.89.
59. Нестеренко Л. Село Іванківці в роки окупації (1941 – 1943 рр.) / Л.Нестеренко // Філософія освіти і педагогіка (Науково-методичний збірник ЧОІППО імені К. Д. Ушинського). – 2013. – № 28. – С.37.
60. Держархів Чернігівської області, ф.Р-1376, оп.1, спр.81, арк.1.
61. Денисенко В.І. Срібнянська трагедія: Документальні нариси, оповідання / В.І.Денисенко. – Ніжин: ТОВ «Видавництво Аспект-Поліграф», 2007. – С.10.
62. Денисенко В.І. Срібнянська трагедія: Документальні нариси, оповідання / В.І.Денисенко. – Ніжин: ТОВ «Видавництво Аспект-Поліграф», 2007. – С.28.
63. Держархів Чернігівської області, ф.Р-1376, оп.1, спр.82, арк.105.
64. Держархів Чернігівської області, ф.Р-3013, оп.1, спр.86, арк. 5–5 зв.; Нестеренко Л. Остарбайтери Срібнянщини: повернення із забуття / Л.Нестеренко // Інформаційно-методичний матеріал до 72-річчя початку репатріації остарбайтерів на Україну / Л.О. Нестеренко. – Чернігів, 2016. – С.14–15, 22–23.
65. Держархів Чернігівської області, ф.Р-4223, оп.1, спр. 5, арк.84.
66. Держархів Чернігівської області, ф.Р-4223, оп.1, спр. 5, арк.84.
67. Нестеренко Л. Остарбайтери Срібнянщини: повернення із забуття / Л.Нестеренко // Інформаційно-методичний матеріал до 72-річчя початку репатріації остарбайтерів на Україну / Л.О. Нестеренко. – Чернігів, 2016. – С.14–15, 46–47.
68. Держархів Чернігівської області, ф.Р-4223, оп.1, спр. 5, арк.84.
69. Нестеренко Л. Остарбайтери Срібнянщини: повернення із забуття / Л.Нестеренко // Інформаційно-методичний матеріал до 72-річчя початку репатріації остарбайтерів на Україну / Л.О. Нестеренко. – Чернігів, 2016. – С.14–15, 50–52.
70. Держархів Чернігівської області, ф.Р-4223, оп.1, спр. 5, арк.84.
71. Держархів Чернігівської області, ф.Р-3013, оп.1, спр.86, арк. 16–16 зв.
72. Держархів Чернігівської області, ф.Р-4223, оп.1, спр. 5, арк.84.
73. Держархів Чернігівської області, ф.Р-3013, оп.1, спр.86, арк. 13–13 зв.; Нестеренко Л. Остарбайтери Срібнянщини: повернення із забуття / Л.Нестеренко // Інформаційно-методичний матеріал до 72-річчя початку репатріації остарбайтерів на Україну / Л.О. Нестеренко. – Чернігів, 2016. – С.14–15, 35–37.
74. Держархів Чернігівської області, ф.Р-4221, оп.1, спр. 1, арк.33–33 зв.
75. Держархів Чернігівської області, ф.Р-4343, оп.1, спр. 1, арк.28.
76. АУ СБУ в Чернігівській області, ф.6., спр.9825, арк.43–45.
77. АУ СБУ в Чернігівській області, ф.6., спр.9825, арк.10–11 зв.
78. АУ СБУ в Чернігівській області, ф.6., спр.9825, арк.2–4, 33, 35.
79. Держархів Чернігівської області, ф.Р-3013, оп.1, спр.86, арк.28 – 29 а–г.
80. Держархів Чернігівської області, ф.Р-90, оп.1, спр.10, арк.54 зв.

81. Нестеренко Л. Село Іванківці в роки окупації (1941 – 1943 рр.) / Л.Нестеренко // Філософія освіти і педагогіка (Науково-методичний збірник ЧОІППО імені К. Д. Ушинського). – 2013. – № 28. – С.38.
82. АУ СБУ в Чернігівській області, ф.б., спр.9825, арк.14.
83. Держархів Чернігівської області, ф.Р-90, оп.3, спр.4, арк.141–141 зв.
84. Нестеренко Л. Село Іванківці в роки окупації (1941 – 1943 рр.) / Л.Нестеренко // Філософія освіти і педагогіка (Науково-методичний збірник ЧОІППО імені К. Д. Ушинського). – 2013. – № 28. – С.35.
85. АУ СБУ в Чернігівській області, ф.б., спр.9825, арк.17.

Лидія Нестеренко

**ДМИТРИЙ ЗАХАРОВИЧ МАКСИМЕНКО:
ПУТЬ ОТ КУРКУЛЯ К СТАРОСТЕ СЕЛА**

На основаних оброблених архивних джерел, в статті показано трагедію жителя с. Іванковці Сребнянського району Чернігівської області Д. З. Максименка.

Ключевые слова. Село Іванковці, Дмитрій Захар'євич Максименко, куркуль, окупаційний режим, староста села, уголовне дело, НКВД, ГУЛАГ, реабілітація.

Lidiia Nesterenko

**DMYTRO ZAKHAROVYCH MAKSYMENKO:
THE WAY FROM MONEY GRUBBER TO THE VILLAGE HEAD**

Annotation. Based upon contemporary records article shows the life tragedy of Dmytro Zakharovych Maksymenko – the citizen of the Ivankivtsi village, Sribnyansky district of Chernihiv region. Investigators of the SPA (the State Political Administration) initiated a preliminary investigation against him on November 15, 1930. The man was accused of the fact that he has systematically campaigned and propagandized among peasants of the Ivankivtsi village in recent years. Propaganda was aimed at disrupting the activities carried out by the Soviet authorities in the countryside: collectivization, grain procurement, etc. On March 1, 1931, the Special Council under the Collegium of the SPA of the USSR decreed to imprison Dmytro Zakharovych Maksymenko for a term of three years and send him to the labor camps.

According to the second decision on arrest, approved on Nov. 16, 1943 by Novozhylov, the deputy head of the UNCSS in Chernihiv region, the man was arrested again. The reason for this was his two-year (October 19, 1941 – September 1943) activity of D. Z. Maksymenko, as the village head, in favor of the Nazi occupants. The Military Tribunal of the Kiev Military District in Pryluky on April 11, 1944 sentenced the accused. D. Z. Maksymenko was imprisoned for a term of 10 years, with the imprisonment in the labor camps, he was also deprived of public rights for a term of five years.

Key words. Ivankivtsi village, Dmytro Zakharovych Maksymenko, money grubber, occupation regime, the village head, criminal proceedings, NKVS (The People's Commissariat for Internal Affairs), GULAG (Chief Administration of Corrective Labour Camps), rehabilitation.

